

تبریز شهر موزه ها

تبریز مرکز استان آذربایجان شرقی را می توان شهر موزه های ایران دانست؛ شهری که به تنهایی ۱۴ موزه متنوع دارد. تبریز با داشتن پنج بار تجربه پایتخت بودن در سلسله های مختلف، آثار و بناهای تاریخی و موزه های غنی فراوانی دارد که هرکدام گوشه ای از تاریخ این بخش از سرزمین ایران را به نمایش گذاشته اند.

شهریارنور: کهن شهر تبریز تا دهه گذشته موزه های محدودی در خود جای داده بود؛ اما به لطف وجود مجموعه داران علاقه مند و منحصر به فرد، آثار قدیمی بسیاری جمع آوری و برای راه اندازی موزه های جدید اهدا شده است.

جالب آنکه برخلاف فرهنگ رایج میان کلکسیونرهای نقاط دیگر جهان، مجموعه داران تبریزی نگاهی معنوی به آثار جمع آوری شده دارند و اغلب، آثار جمع آوری شده را برای ایجاد موزه های عمومی و تخصصی به طور رایگان در اختیار نهادهایی مانند میراث فرهنگی یا شهرداری قرار می دهند و حاصل آن راه اندازی موزه هایی است که به طور مختصر به تشریح آنها می پردازیم:

موزه آذربایجان

تاریخچه ایجاد موزه شهر تبریز با عنوان «موزه آذربایجان»، به حدود ۵۷ سال قبل بازمی گردد و این موزه یکی از مهم ترین و قدیمی ترین موزه های کشور محسوب می شود. ساختمان این موزه که در مرکز شهر تبریز قرار دارد، براساس نقشه تنظیمی «آندره گدار»، باستان شناس و معمار معروف فرانسوی، ساخته شده است.

تا زمان گشایش رسمی این موزه، از دبیرستان نجات سابق تبریز به عنوان محل موقت نمایش اشیای تاریخی و باستانی استفاده می شد. موزه آذربایجان ۱۲ هزار اشیای فرهنگی و هنری و بیش از دو هزارو ۳۰۰ قطعه ثبت شده تاریخی دارد و از این نظر در جمع گنجینه های مهم و باارزش کشور جای گرفته است.

این موزه از سه تالار مجزا در سه طبقه تشکیل شده است؛ طبقه زیرزمین به نمایشگاه دائمی آثار هنری اختصاص یافته و در طبقه همکف، تمدن های پیش از اسلام، از هزاره پنجم قبل از میلاد تا دوران ساسانی به نمایش گذاشته شده است. طبقه فوقانی موزه نیز باستان شناسی ایران در دوران اسلامی را تا پایان عصر قاجار در خود جای داده است.

تالار سکه و مهرهای شاهان و فرمانروایان تاریخ ایران نیز در همین طبقه قرار دارد و آثاری از هزاره سوم قبل از میلاد تا دوران قاجار در آنها به چشم می خورد. از آثار بی نظیر و ارزشمند موجود در این دوره می توان به موبند طلایی متعلق به هزاره نخست قبل از میلاد، جام طلای دوره هخامنشی، بشقاب های زرین و سیمین دوره ساسانی، قفل رمزی مربوط به اواخر قرن ششم هجری و مجموعه ای از چینی های دوران صفویه، اشاره کرد.

خانه مشروطه

ساختمان این موزه از زیباترین خانه های تاریخی تبریز است. بنای تاریخی خانه مشروطه با معماری دوره قاجار در محله قدیمی راسته کوچه قرار گرفته است و مالک نخستین آن «حاج مهدی کوزه کنانی» بود. این خانه در جنگ های ۱۱ ماهه تبریز علیه نیروهای دولتی، که منجر به پیروزی مشروطه خواهان شد، ستاد فرماندهی و عملیات آزادی خواهان به شمار می رفت.

موزه مشروطیت در فضایی به مساحت هزارو ۳۰۰ مترمربع در سال ۱۳۵۴ در فهرست آثار ملی ثبت شده است. در این موزه تمامی آثار و مدارک مربوط به مبارزات دوران مشروطیت شامل لوازم شخصی سران انقلاب مشروطه همچون ستارخان، اسناد، فرمان ها و دست نوشته های مشروطه خواهان و نیز نیروهای دولتی در آن دوران، مطبوعات آزادی خواه دوران مشروطه و بسیاری آثار دیگر، نگهداری می شود.

موزه قرآن کریم و کتابت

بنای مسجد شاه طهماسب صفوی، معروف به مسجد صاحب الامر تبریز مکانی است که از آن به عنوان موزه قرآن کریم و کتابت یاد می شود. با توجه به قداست این بنا و به دنبال بازسازی و انجام تغییرات لازم در آن، مسجد صاحب الامر به موزه قرآن کریم و کتابت تبریز، یک صفحه از قرآن کریم منسوب به دست خط مبارک حضرت امام رضا(ع) است که بر تکه ای از پوست آهو نوشته شده است. کتیبه سنگی خط میخی دوره ایلامی، کوچک ترین قرآن خطی مطلقا که بدون استفاده از ذره بین نمی توان آن را خواند، جام شفابخش و لباس قسم منقوش به کل آیات قرآن کریم، از دیگر آثار موجود در این مجموعه اند.

علاوه براین، نسخ خطی، انواع قلمدان های مینیاتوری، ظروف چینی و سفالی مزین به آیات قرآنی و دیگر آثار و تصاویر بزرگان دینی نیز در این موزه نگهداری می شوند. از ارزشمندترین اشیای موجود در موزه قرآن کریم و کتابت تبریز، یک صفحه از قرآن کریم منسوب به دست خط مبارک حضرت امام رضا(ع) است که بر تکه ای از پوست آهو نوشته شده است. کتیبه سنگی خط میخی دوره ایلامی، کوچک ترین قرآن خطی مطلقا که بدون استفاده از ذره بین نمی توان آن را خواند، جام شفابخش و لباس قسم منقوش به کل آیات قرآن کریم، از دیگر آثار موجود در این مجموعه اند.

موزه سنجنش

ساختمان موزه سنجنش مربوط به دوران قاجار در محله تاریخی مقصودیه تبریز قرار دارد. این بنا بسیار زیبا در سال‌های اخیر از سوی سازمان میراث فرهنگی بازسازی شده است و از آن به عنوان موزه سنجنش استفاده می‌شود. در این موزه انواع ابزار و ادوات مقیاس سنجنش وزن، زمان، فاصله و مکان که بشر در طول تاریخ از آنها استفاده می‌کرده است، نگهداری می‌شود.

دوربین‌ها و تلسکوپ‌های اولیه نیز در این موزه به نمایش گذاشته شده‌اند. انواع ساعت‌های قدیمی و هنری ساخت کشورهای اروپایی، ترازوهای قدیمی، از جمله نخستین ترازوی بیمارستانی سنجنش وزن نوزاد و سایر ابزارهای سنجنش قدیمی، دیگر اشیایی است که در قسمت‌های مختلف موزه سنجنش جای گرفته‌اند.

موزه قاجار تبریز

این موزه در عمارت امیرنظام گروسی محله ششگلان تبریز جای گرفته است. عمارت مذکور در زمان ناصرالدین شاه بنا شده است و در طول حکومت شاهان قاجار، والیان آذربایجان همچون امیرنظام گروسی، قائم مقام فراهانی و امیرکبیر در آن سکونت داشته‌اند. این خانه در سال 1370 خریداری شد و پس از بازسازی در سال 1385، به عنوان موزه قاجار به بهره‌برداری رسید.

موزه قاجار با زیربنایی بالغ بر هزارو 500 مترمربع و 11 تالار بزرگ مجموعه‌ای از آثار و اشیای تاریخی رجال، بزرگان، شاهان و شاهزادگان دوره قاجار را در خود جای داده است. از آنجاکه شهر تبریز در طول 130 سال حکومت قاجار به عنوان سومین شهر مهم کشور و محل ولایت عهدی ایران به شمار می‌رفت، آثار و اشیای مهم و ارزشمندی از این عصر درباره شهر تبریز به جای مانده است که به مرور زمان، خریداری و به این مجموعه منتقل می‌شوند.

موزه و نمایشگاه زنده سفال

موزه زنده سفال تبریز از دیگر گنجینه‌های تاریخی این شهر محسوب می‌شود که در خیابان دارایی جدید (محله شکلی) جای گرفته است. موزه سفال از پنج بخش تشکیل شده است نمایشگاهی دائمی از آثار استادان برجسته سفالگری همچون عباس و احمد قایچی، استاد فریده تطهیری مقدم و نیز دیگر هنرمندان سفالگر با خاک سفید است. علت برگزیدن نام «موزه زنده» برای این مجموعه این است که در این مکان به عنوان مرکز هنر سفالگری تبریز، همچنان تمامی مراحل ساخت آثار هنری سفال به صورت زنده به نمایش گذاشته می‌شود.

موزه عصر آهن

سایت موزه عصر آهن تبریز، محوطه‌ای باستانی شامل گورستان و آثار سفالی مربوط به عصر آهن است که در شمال مسجد کبود تبریز واقع شده است. آثار این موزه در سال 1376 همراه با 38 گور در پی حفاری‌های صورت گرفته برای احداث یک پاساژ به صورت اتفاقی یافت شد.

اکثر اجساد در سنین پایین بوده‌اند، گور نوزادان به صورت ساده بوده و گور نوجوانان در سازه‌های مربعی با دو ظرف سفالی همراه است. کودکان با اسباب بازی‌های شان دفن شده‌اند و زن‌ها با جواهرات و مردها با ابزار جنگی شان. در کنار بعضی اجساد، ظروف سفالی و اثرات غذا یافت شده است که اعتقاد آنان به آیین مهرپرستی را تأیید می‌کند.

سنگ چینی دور اجساد، نمادی از دیواره رحم است و اجساد به حالت جنینی یا چمباته‌ای دفن شده‌اند که جهت بدن و صورت شان تأییدی بر مهرپرست بودن آنهاست.

این سایت از خرداد ۸۶ آغاز به کار کرد. شهرداری تبریز نیز با خرید خانه‌های قدیمی و حمایت از مجموعه داران، برای راه‌اندازی موزه‌های تخصصی و جدید در این کلان‌شهر اقدام کرده است. موزه شهر، موزه استاد شهریار، موزه فوتبال و موزه کفش، از جمله مجموعه‌هایی هستند که شهرداری تبریز راه‌اندازی کرده است.

موزه شهر

«موزه شهر»، نام مجموعه‌ای است که در طبقه زیرزمین کاخ شهرداری تبریز واقع شده است. این موزه که به عنوان نخستین و تنها موزه تاریخ شهرداری‌های ایران راه‌اندازی شده است، پس از موزه‌های کشور چین، در ردیف اولین موزه‌های شهرداری‌های جهان نیز قرار دارد.

این موزه، در سال 1386 و هم‌زمان با صدمین سالگرد تأسیس نخستین بلدی (شهرداری) ایران در تبریز در فضایی به وسعت 800 متر مربع و با هزینه یک میلیاردو صد میلیون ریال راه‌اندازی شده است. موزه شهر تبریز، شامل تالارهای مختلفی همچون تالار دوربین‌های قدیمی، فانوس‌های قدیمی، تالار دفاع مقدس، چاپ و نشر، فرش، هنرهای معاصر، خط و خوشنویسی، کفش، سکه و اسکناس، تالار حکمت و چندین تالار دیگر است.

موزه ادبی استاد شهریار، یادگاری به جا مانده از ستاره پرفروغ شعر و ادب ایران، استاد محمدحسین شهریار است که در محله مقصودیه از دیگر محلات قدیمی تبریز قرار دارد. بنای این موزه سال ها محل زندگی و تراوشات ذهنی استاد شهریار بوده است و گرچه از نظر معماری ویژگی خاصی ندارد، اما از لحاظ معنوی مکانی ارزشمند در تاریخ ادبیات کشور محسوب می شود.

شهرداری تبریز این خانه را در سال های پس از وفات استاد خریداری کرد و هم اکنون زیر نظر این نهاد اداره می شود. منزل استاد شهریار در زیربنایی بالغ بر 250 متر و مساحتی حدود 241 متر در دو طبقه ساخته شده است. بیش از 500 قطعه از آثار و نیز وسایل شخصی شهریار، شامل: کتاب، دست خط و انواع یادبودها و هدایای داخلی و خارجی به همراه لوازم زندگی این گوهر تابناک ادبیات و شعر ترکی و فارسی، در این موزه به نمایش گذاشته شده است.

موزه فوتبال آذربایجان

این موزه، نخستین موزه تخصصی فوتبال در ایران است که شهرداری منطقه شش در دی ماه 1393 در شهر تبریز راه اندازی کرد. در این موزه تصاویری قدیمی از فوتبال تبریز و آذربایجان به همراه کاپ ها، مدال ها، پیراهن و لباس ورزشی قهرمانان آذربایجان در بازه زمانی 1300 تا 1393، به نمایش گذاشته شده است.

این موزه حاصل دو دهه تلاش آقای ایوب نیکنام لاله، محقق و پژوهشگر تاریخ آذربایجان بوده، که درباره تاریخ فوتبال تبریز تحقیق کرده و اخیرا نیز کتابی منتشر کرده است. مجموعه حاضر، نتیجه جمع آوری سوابق، اسناد، اشیا و تصاویر تاریخ صدساله فوتبال آذربایجان است که در فضایی به وسعت ۴۰۰ مترمربع زیربنا تأسیس شده است و مجموعه ای شامل ۱۷۰ قطعه از تصاویر قدیمی، ۲۱۸ برگ اسناد تاریخی و بیش از ۲۲۰ قطعه اشیا مربوط به گذشته فوتبال تبریز را در بر می گیرد.

موزه کفش

نخستین موزه کفش کشور با داشتن آثاری مربوط به پنج هزارو 500 سال قبل، چندی پیش در تبریز افتتاح شد. هدف از افتتاح این موزه معرفی ارزش و اهمیت صنعت کفش در شهر تبریز عنوان شده است؛ چراکه این صنعت قدمتی دیرینه در تبریز دارد و کیفیت و زیبایی کفش چرم این شهر صاحب شهرتی جهانی است.

اشیا موجود در این موزه از انواع کفش های سنتی موجود در کشور جمع آوری شده اند و در قسمتی دیگر از موزه تجهیزات و وسیله های ساخت کفش به نمایش گذاشته شده است و بخشی از آن به مجموعه شخصی خانم شعله خیابانی، نواده شیخ محمد خیابانی اختصاص دارد.

گفتنی است در موزه کفش تبریز 200 جفت کفش از دوره های مختلف تاریخی و انواع کفش های اقوام، همچون نمونه مشابه اولین کفش چرم در دنیا با پنج هزارو 500 سال قدمت وجود دارد که از روستای «بیرق» در توابع تبریز به دست آمده است.

کاخ موزه فرش تبریز

فرش تبریز عمری به درازای تاریخ، هنر و فرهنگ ایرانی دارد و شناخت جهانیان از قالی تبریز و ستودن آن ناشی از تلاش و شوریدگی مردمانی است که ذوق هنری را با جاذبه های پررمزوراز هنر ملی درآمیختند.

براین اساس راه اندازی موزه فرش به یکی از اولویت های مسئولان میراث فرهنگی و نیز شهرداری تبریز تبدیل شده بود. شهرداری تبریز یکی از بخش های موزه شهر را به تالار فرش اختصاص داده اما با توجه به شأن فرهنگی والایی که مسجد کیود و موزه آذربایجان دارد احداث موزه فرش در اراضی اطراف این بنای گران قدر آغاز شده است. ساخت کاخ موزه فرش تبریز از سال ۸۸ آغاز شده و مساحتی برابر سه هزارو ۴۰۰ مترمربع را دربر می گیرد و با چهار طبقه تالار و سه طبقه اداری و فرهنگی، برای نمایش انواع قالی های دست بافت و گلیم آذربایجان مورد استفاده قرار خواهد گرفت.

موزه ارامنه آذربایجان

خلیفه گری ارامنه آذربایجان در سال ۱۳۴۵ شمسی در کنار کلیسای مریم مقدس، واقع در خیابان شریعتی تبریز، موزه ای به نام «موزه کلیساهای خلیفه گری ارامنه آذربایجان» تأسیس کرد. در این موزه آثار فرهنگی نفیس از قبیل کتب خطی، طومارها، فرمان ها، نشان ها، تابلوهای نقاشی، سکه ها، نگین ها، سلاح ها، عصاها، ظروف نقره ای، مسی، سفالی، چینی، بلورجات، زیورآلات، پارچه های ترمه و زری و مجسمه ها و آثار چوبی منبت و خاتم کاری نگهداری می شود.

بعضی از اشیا این موزه از این نظر که با تاریخ و فرهنگ ارامنه پیوند می خورد، برای ارامنه از اهمیت زیادی برخوردار است؛ از جمله صندلی منبت کاری که در سال ۱۷۲۸ میلادی در ارمنستان برای اسقف اعظم کلیسای «آختامار» واقع در دریاچه وان، ساخته شد و در حوادث سال های ۱۸۹۵ میلادی همراه عصای اسقف اعظم و ناقوس سوراخ سوراخ کلیسای مذکور به خلیفه گری تبریز منتقل شد.

تاریخ ساخت این عمارت سال ۱۸۲۵ میلادی و تاریخ ساخت ناقوس ۱۸۳۱ میلادی است. تاج ها، نشان ها و صلیب های متعددی نیز در دوران وقوع این حوادث به تبریز

انتقال یافت. شمعدان های بزرگ کلیساهای سن استپانوس و سن طاپاوس و زنگ بزرگ و در خاتم این کلیسا نیز به همین ترتیب به تبریز منتقل شد. این موزه درحال حاضر تعطیل است.

موزه حیات وحش آذربایجان

موزه تاریخ طبیعی وابسته به سازمان محیط زیست آذربایجان شرقی، در خیابان آزادی واقع است. این موزه در بر گیرنده پیکره های تاکسیدرمی (جانوران و حیوانات گوناگون منطقه آذربایجان) است که به صورت علمی آرایش شده و در ویترین های مخصوص به نمایش درآمده اند. این موزه از معدود موزه های موجود از این نوع در کشور محسوب می شود و از جاذبه های توریستی استان به شمار می آید.

به غیر از ۱۴ موزه تبریز در دیگر شهرهای این استان هم هفت موزه دیگر وجود دارد، از این تعداد دو موزه در مراغه قرار دارد. شهرهای خداآفرین، خامنه، سراب، بناب و اهر نیز هرکدام یک موزه تخصصی دارند.

در این میان قرار است با افتتاح چند موزه جدید، بر شمار گنجینه های تاریخی آذربایجان شرقی افزوده شود.

این موزه ها به این شرح هستند: موزه ایلیخانی مراغه، موزه سنگ نگاره های مراغه، موزه هدایای خامنه، موزه مردم شناسی جنوب سهند، موزه خداآفرین، موزه ادب و عرفان اهر و موزه عشایر آذربایجان در شهر سراب.